

Samenvatting:

Barstende bubbels: ruimte creëren voor andere verhalen

Door Robert Jan Nijland – Beltman

Verhalen worden gebruikt om te vertellen wie iemand is, waar iemand bij hoort en hoe iemand zich onderscheidt van anderen. Door verhalen leven we allemaal in bubbels. In de kerk, op sociale media en in de samenleving zien we constant botsende bubbels. Volgens Robert Jan moet de theologie in eerste instantie reflecteren op haar eigen verhaal en pas daarna op de verhalen van anderen. Zodra mensen hun bubbels laten barsten, zullen er gelijkwaardige, open en machtsvrije relaties ontstaan. Pas dan dragen wij het koninkrijk dat Jezus verkondigde uit.

Barstende bubbels: ruimte creëren voor andere verhalen

Door Robert Jan Nijland – Beltman

Het was 2017, een heerlijke dag in het vroege najaar aan het strand van Tel-Aviv. Tijdens een verblijf van enkele weken in Bethlehem, de Westbank (of zoals ik altijd zeg: Palestina), was ik een dag naar Tel-Aviv getrokken. Op het strand ontmoette ik Musa. Hij omschreef zichzelf als een Israëliische jongeman van Arabische afkomst. We genoten van een glas wijn bij de ondergaande zon en bespraken de situatie tussen Israël en Palestina. Musa wilde zich niet identificeren als Palestijn, wat zijn voorouders nog wel deden. Hij bleef hen stug Arabieren noemen. Volgens hem zijn Arabieren onderontwikkeld, hebben ze geen democratie en zijn hun normen en waarden achterhaald. Hij vertelde dat Arabieren het land Israël niet willen erkennen en dat er een machtsstrijd nodig is zodat Israël haar plek veilig kan stellen. Tijdens de weken in de Westbank werd ik juist geconfronteerd met de omstandigheden van die Arabieren, die ik stug Palestijnen bleef noemen. Een volk dat verlangt naar vrijheid, gelijke rechten en zelfbeschikking. Alle kansen voor de Palestijnen om een eigen soevereine staat in te richten worden echter gedwarsboomd. Hierdoor wordt hen onrecht aangedaan en worden zij niet erkend.

De gezellige avond aan het strand werd steeds meer een felle discussie; over macht en onmacht, over vrijheid en bestaansrecht, over geloof en overtuigingen. Wij spraken in zinnen die onze eigen argumenten kracht bijzetten en de ander als 'fake-news' of als vijand bestempelden. Het duurde een aantal uren voor wij toegaven dat we het niet eens zouden worden en we het beter over andere zaken konden hebben. Als ik eraan terugdenk, kan ik het onbegrip en de boosheid van die avond nog voelen. We waren beide gepassioneerd voor ons eigen verhaal, we voelden ons beiden niet gehoord en wilde dat de ander ons eigen gelijk zou inzien. Met ziel en zaligheid stonden we lijnrecht tegenover elkaar.

Daar op het strand in 2017 begreep ik voor het eerst dat mensen naar dezelfde werkelijkheid kunnen kijken, maar die werkelijkheid met een heel ander verhaal kunnen duiden. In contact zoeken we mensen die de werkelijkheid op eenzelfde manier interpreteren als wijzelf, zo leven we allemaal in bubbels. De veiligheid van een bubbel is prettig en voelt vertrouwd, maar we zien telkens weer hoe verschillende bubbels met elkaar botsen. Als theoloog had ik geen ruimte voor het verhaal van Musa. Ik wilde het andere verhaal niet leren kennen, en zo kwam er geen ruimte voor relatie en verbinding. Het is tijd dat we kritisch reflecteren op ons eigen verhaal en onze bubbels laten barsten.

Henk Bakker (2012) omschrijft hoe verschillende, botsende interpretaties van de werkelijkheid ontstaan. Doordat individualisme en keuzevrijheid dominante waarden zijn in onze maatschappij, wordt zij beschreven als een leefstijlmaatschappij en een keuzecultuur. Mensen vinden het belangrijk dat de leefstijl die zij uitgekozen hebben, opgemerkt wordt. Door de manier waarop mensen kiezen om zich uit te drukken, wordt een persoonlijk verhaal verteld; dat noemen we 'de keuzebiografie'. Het persoonlijke verhaal toont aan hoe iemand steeds zichzelf geworden en gebleven is, maar ook hoe iemand zich tegenover anderen opstelt en hoe iemand zich onderscheidt van anderen

(Ganzevoort & Visser, 2007). Die verhalen zijn vaak ik-georiënteerd, maar passen in het gedeelde verhaal van de leefstijlgroep. Persoonlijke identificatie wordt gedeeld vanuit het gedeelde verhaal van die leefstijlgroep. Er is een groot scala aan leefstijlgroepen en zodoende allerlei verschillende, vaak botsende narratieven.

De wereld is hierdoor gepolariseerd en iedereen wordt gedwongen om een kant te kiezen. De polarisering wordt zichtbaar op sociale media en in de maatschappij; afgelopen januari rondom de Nashville-verklaring, op dit moment rondom stikstof en de agrarische sector en aankomende maand zal het waarschijnlijk gaan over of Piet zwart moet zijn of roetveeg op haar gezicht hoort te hebben. Sociale media worden gebruikt om de, vaak verborgen, persoonlijke angsten en woede van mensen te etaleren, welke vaak verpakt zitten in een narratief. We zien woede over veranderende tradities, over de ontkenning van het koloniale verleden en als mensen de ethische keuzes van anderen beperken. Ook zien we angst voor een ethisch hellend vlak, voor klimaatveranderingen, voor armoede, voor economische achteruitgang en voor mensen met een andere culturele achtergrond. In het publieke debat, dat vaak op sociale media plaatsvindt, worden we allemaal gedwongen om stelling te nemen tussen twee uitersten. We delen en roemen de verhalen van onze eigen leefstijlgroep en 'bestrafen' en bekritisieren de verhalen van anderen.

Binnen kerkgemeenschappen is vaak eenzelfde patroon zichtbaar. We leven in een soort bubbel, waarbij alles en iedereen die daar niet in past wordt uitgesloten of 'bestraft'. Het veelal gedeelde narratief gaat over de chronologische volgorde van schepping, zondeval, het volgen van de wet, verzoening door het kruis (mits je Jezus kent) en ten slotte het Koninkrijk. Vanuit dat narratief worden allerlei ethische waarheden geclaimd. Het narratief is niet verkeerd, maar het is maar één narratief van velen. Eén manier om de geloofswerkelijkheid te duiden. In de kerk zien we echter ook een diversiteit van mensen met eigen verhalen en overtuigingen. Er zijn binnen de bubbel van de kerk vele kleinere bubbels te vinden van leefstijlgroepen die een eigen keuzebiografie uitdragen. Sommige kerken zijn in staat een morele ruimte te creëren waarin al die verschillende verhalen samen kunnen komen en vieren. Echter zijn er ook vele kerken waar geen plaats is voor hen die niet in het gedeelde verhaal van de geloofsgemeenschap meegaan of een andere ethiek aanhangen.

De Oostenrijkse godsdienstfilosoof Martin Buber (2010) schrijft dat relaties wederzijds, symmetrisch en inhoudsloos horen te zijn. We moeten de werkelijkheid niet tegemoet treden als ervaring, maar als relatie. Hiermee maakt Buber een onderscheid tussen 'Ik – Jij' relaties (mens – mens) en 'Ik – Het' relaties (mens – voorwerp). In het Nederlands zouden we dat kunnen uitdrukken als 'iemand kennen' en 'iets weten'. In de polarisatie binnen de maatschappij en geloofsgemeenschappen maken we van de ander vaak een 'Het'. We denken te weten wat het verhaal van de ander is en plaatsen dat in de context van de bredere leefstijlgemeenschap, die we vaak direct afkeuren. De onbevooroordeelde relaties waarin we de ander echt willen leren kennen zijn zeldzaam. Theologen moeten zich trainen in het aangaan van deze vaak tijdrovende, (machts)vrije en genadige relaties. We richten ons niet enkel op het verhaal van de ander, maar staan ook open om zelf bevraagd te worden. Dat gaat niet alleen over de ander, maar juist ook over onze eigen keuze-biografie.

James W.M. McClendon Jr. (2002) laat zien hoe biografie in zichzelf theologie is. McClendon pleit er voor dat theologie begint waar het handen en voeten krijgt, waar het vlees wordt in het leven achter Jezus Christus aan. De systematische uiteenzetting van McClendons boek *Ethics* wordt afgewisseld met biografieën, welke in de context geplaatst worden van 'karakter, de sociale setting en de omstandigheden of het incident' (McClendon, 2002, p. 329). Samen vormen deze drie elementen de bouwstenen van elk narratief en wordt dit gecontextualiseerd. De theologie is in zichzelf geen narratief, maar het 'onderzoekt, analyseert en bekritiseert de weg van het leven, de moraliteit, dat in zichzelf verhalend is' (McClendon, 2002, p. 330). De theologie is geroepen om de narratieven binnen de geloofsgemeenschap, en misschien wel in het bredere kader van de maatschappij, te bevragen. Het risico zit erin dat de theologie niet haar eigen, maar vooral het narratief van de ander bevraagt. Op die manier blijft de theologie haar eigen morele ruimte als uitgangspunt nemen en standvastig in het eigen narratief staan. De uitdaging voor theologen is om

eerst het eigen narratief te bevragen en te contextualiseren, zo ontstaat er ruimte voor open dialoog en vernieuwde en verbindende narratieven.

De theoloog is ervaren in het verklaren van verhalen en kan vanuit meerdere verhalen een samenvattend dogma herkennen en beschrijven. In zowel de persoonlijke verhalen, als het daarmee samenhangende narratief van de leefstijlgroep zitten structuren verscholen, waarin emoties een grote rol spelen. In vrijwel alle polariserende verhalen zitten angst, woede, verlangen en hoop verborgen. Door aandachtig en nieuwsgierig te bevragen, kunnen deze emoties aan het licht komen. Het herkennen van die emoties heeft een verbindende werking. We ontdekken dat we allemaal verhalen vertellen die woorden geven aan onze angsten en hoop. Zowel de Israëli, als de Palestijn is bang dat zij niet erkent wordt, zij verlangen beiden naar bestaansrecht. Onder alle angst zit een verlangen verborgen. De theoloog helpt mensen woorden te vinden voor die verlangens. Op die manier kunnen er nieuwe verhalen gedeeld kunnen worden in onze samenleving. De theoloog kiest dus niet voor één verhaal, maar leidt het gesprek naar nieuwe hoogten, waardoor verbinding met elkaar en (daardoor) het transcendente tot stand komt.

Het is belangrijk om hier een kanttekening te plaatsen. In het bevragen van narratieven moet namelijk aandacht zijn voor hoe machtsmechanismen georganiseerd zijn. Macht wordt bekrachtigd door narratieven die zowel formeel als informeel verteld worden (Foucault, 1978). Binnen de kerk valt de theoloog onder de formele autoriteit, doordat zij gezien wordt als expert op het gebied van Bijbelinterpretatie. Haar macht is grotendeels gebaseerd op kennis die zij gebruikt als vormgever van het dominante gedachtengoed binnen een geloofsgemeenschap. De informele machtsmechanismen worden vooral bekrachtigd door onderlinge relaties. In de 'Ik – Jij' relaties van Buber (2010) wordt machtsvrijheid nagestreefd. Dat is iets anders dan neutraliteit, die de status quo en daarmee de bestaande machtsstructuren in stand houdt. Juist door narratieven te bevragen en te contextualiseren kan de theoloog machtsmechanismen nuanceren. Zo krijgen verschillende narratieven krijgen dezelfde ruimte om elkaar te bevragen en uiteindelijk te bekrachtigen.

Jezus Christus gaf daarin het ultieme voorbeeld. Hij gaf erkenning aan allerlei mensen, zowel de zondaars en zieken, als de tollenaars. Beide groepen werden buitengesloten om verschillende redenen, zoals angst voor onreinheid of machtsmisbruikers in dienst van het machtssysteem van de vijand, de Romeinen. Jezus ging zowel met de machtigen, als de machtelozen om, zijn weerstand was vooral gericht op diegenen die andere mensen buitensloten: de Schriftgeleerden en Farizeeën. Als ik nu naar de samenleving en vele kerken kijk, lijkt hetzelfde te gebeuren als bij de Schriftgeleerden in die tijd; mensen worden buitengesloten die niet in onze bubbels passen. Jezus doorbrak de bubbels, hij was niet links of rechts, niet progressief of conservatief. Misschien probeerde Hij ons juist wel te bevrijden van die labels. In vele verhalen en gelijkenissen die Jezus deelt, overstijgt hij de menselijke kaders en labels. De gelijkenissen die Hij vertelt bevrijden ons uit gesloten narratieven maar houden ons een nieuwe werkelijkheid voor. Hij toont ons een nieuw beeld; het Koninkrijk. De apostel Paulus gaat verder met die gedachte. Tijdens zijn leven schreef Paulus: *'Voor de Joden ben ik als een Jood geworden..'* en *'en voor hen die niet onder de Joodse wet staan, ben ik als iemand geworden die de wet niet heeft..'* en *'voor de zwakken ben ik zwak geworden'* (1 Korintiërs 9: 20-22). Alles om het evangelie van die nieuwe werkelijkheid die met Jezus Christus is gekomen te verkondigen. Paulus verplaatste zich in de bubbel van de ander om die bubbels te kunnen breken. Omdat het nieuwe narratief uiteindelijk bestaat uit: *'er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen – u bent allen één in Christus Jezus'* (Galaten 3:28).

Als theologen, dus ook ik, dit voorleven in hun geloofsgemeenschappen, en wij dus allemaal in die voetsporen leren lopen, zullen onze bubbels barsten. Dan dragen wij met elkaar die nieuwe hoopvolle werkelijkheid al uit. Waarin geen Palestijn of Israëli, LHBTIQ+ of heteroseksueel, boer of klimaatactivist, zwarte of roetveeg-Piet meer is, maar wij allen gelijkwaardig met hart en ziel kunnen samenleven.

Literatuur

- Bakker, H. (2012). *Gunnende Kerk, kompas voor een waardegestuurde gemeente-ethiek*. Kampen: Brevier.
- Buber, M. (2011). *Ik en jij (11de druk)*. Utrecht: Erven J. Bijleveld.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality, volume 1; an introduction*. New York: Patheon Books.
- Ganzevoort, R. & Visser, J. (2007). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*. Zoetermeer: Meinema.
- McClendon, J.W. JR. (2002). *Ethics, systematic Theology, volume 1, revised edition*. Nashville: Abingdon Press.